

Љубомир РАДОВИЋ
Титоград

СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК КАО ПРЕДМЕТ И КАО РЕАЛНОСТ У ШКОЛИ

I

Ако је тачна тврдња да човјечанство сваких пет година удвостручи своје знање, онда није без основа мишљење да школска омладина стиче у школи само око 55% информација а осталих 45% добија изван школе из разних извора и на разне начине. Уосталом ниједан образовни систем не може бити толико еластичан да би се мијењао сваке пете године нити наставни програм може бити тако обиман да обухвати сва, макар и најнужнија људска знања.

Посматрано у том контексту, ни наставни предмети за које се опредјељује друштво на одређеној етапи свог развика немају једнак третман, нити једнаку функцију у образовању, па ни једнаке предуслове за њихово усвајање. Док се, на примјер, српскохрватски језик, из разумљивих разлога, уводи у наставни план од I разреда основне школе са доста високим фондом недјељних часова, који у току осмогодишњег образовања достиже бројку од 1.295, дотле се неки други наставни предмети, на примјер физика, започињу изучавати знатно касније и са много мањим бројем седмичних часова.

У средњем образовању српскохрватски језик нема такву часовну предност над осталим наставним предметима, тачније речено она је незнатна. У току средњег образовања српскохрватски језик се учи на око 350 часова, што и као бројка звучи доста скромно, а ако се она упореди са циљем и задацима и програмским захтјевима овог предмета, сложићемо се да то, поцигурно, није довољно.

Овај веома значајни наставни предмет изучава се у основном и средњем образовању на укупно 1.645 часова. Из међусоб-

ног односа часова у та два раздобља (1.295:350) да се уочити да је акценат на учењу српскохрватског језика у основној школи. А да ли се у тим раздобљима и практично постижу резултати сразмјерни броју часова, то је питање на које није лако дати позитиван одговор.

Међутим, нијесу само часови српскохрватског језика вријеме када се слуша, усваја, вјежба и примјењује језичко знање и навике из овог кључног предмета. Укупна настава се одвија на овом, српскохрватском језику, те су сви часови осталих предмета у крајњој линији у служби језика, или би тако требало да буде, као што је и језик у служби осталих наставних области. Зато је за изграђивање укупног језичког израза ученика од особито значаја језичка култура сваког наставника. Проширујући на тај начин простор за стицање и обогаћивање појмова, представа, изражајних способности са часова српскохрватског језика на укупни наставни ток, знатно се увећава вријеме језичке активности ученика у школи. Тако се број часова у основном образовању повећава на 6.720, а у средњем на 4.480 часова. То је већ бројка која уз добро организован, програмиран и систематичан рад у свим доменима рада школе може да утиче на обликовање ученичког говора по стандардним узусима.

Ако, пак, не успијевамо да битно побољшамо језик ученика у току његовог школовања већ он зараста у коров локализација и других ванстандардних испољавања, то је знак да је средина најјача утицај школе. У ствари, за то постоје реалне претпоставке, јер школа није изоловано васпитно-образовно острво. Ученик је временски окренут информацијама из школе на око 11.200 часова (у основној школи 6.720 и у средњој школи 4.480 сати), а према средини и породици 44.200 сати. Упоређењем времена за та два утицаја лако ћемо доћи до закључка да је ваншколски утицај у четворострукој предности над утицајем школе. Додамо ли томе и период до поласка дјете у основну школу, на који се односи 18.250 сати тога временског утицаја када се утемељује конверзациона основа језика, онда ће нам бити јасно колико је ограничен утицај школе, као васпитно-образовне институције, на школску омладину.

Дакле, до поласка у школу дијете усваја и увјежбава говорни језик (од 2. до 7. год.) око 18.250 сати, у периоду основног образовања око 35.040 сати и у току средњег образовања око 20.440 сати, што укупно чини око 73.730 сати. Од тога броја сати, према садашњим наставним плановима на наставу уопште отпада 11.480 часова, а на наставу језика у основној и средњој школи једва 1.640 часова или 2,26% од укупног активног односа ученика према језику. У тим релацијама и треба тражити одговоре на бројна питања о култури говора школског подмлатка, уз напомену да разни ваншколски језички извори нуде привлачније садржаје од оних које обезбјеђује школа, па је разумљиво да се оно што је занимљивије брже и боље усваја. Услед тога би има-

ло довољно разлога да се више размишља и истражују форме осмишљеног, планског и систематског усмјеравања ваншколских утицаја на говорну културу младих. Тиме би се ојачао образовни задатак школе и створили предуслови за остваривање других циљева на пољу укупне културе нових нараштаја.

II

При сагледавању те проблематике незаобилазно је мишљење школске омладине, јер је она огледало у којем се преламају сви утицаји и школских и ваншколских чинилаца. За ваљаност њених виђења и оцјена, бар оних из завршних разреда, залога је зрелост коју верификује пунољетство. Друго је питање на који начин сабрати све релевантне ставове младих о језику у школи и око школе. Ово је само покушај.

Занимало нас је шта ученици мисле о српскохрватском језику и утицајима школе, породице и средине на њихов говор. Наиме, како они доживљавају овај наставни предмет покушали смо да бар дјелимично сазнамо посредством анонимног упитника који је садржавао 13 питања. За десет питања су понуђени одговори на принципу вишечланог избора (по 4 одговора на свако питање), уз могућност, ако осјећају потребу, да допишу и пети одговор. А на три питања су сами смишљали одговоре према сопственом нехођењу.

Упитник је спроведен у четири школе средњег усмјереног образовања, и то у завршном разреду четири различита усмјерења: педагошком (у Колашину), туристичком, информаторском и машинском (у Титограду), обухвативши укупно 100 ученика.

Занимљиво је истаћи да је на шест питања већина испитаника дала исти одговор у сва четири усмјерења, док су на два питања одговори подударни у по три усмјерења, а на четири питања у по два усмјерења, с тим што остала два усмјерења имају различите одговоре и, на крају, на једно питање су идентични одговори у по два и два усмјерења.

Да летимично погледамо садржај упитника и резултате тог микроистраживања.

На прво питање: *Које мјесто међу предметима, по тежини, дајете српскохрватском језику?* — већина од укупног броја испитаника је одговорила: *пето мјесто*. Међутим, туристичко усмјерење ставља овај предмет по тежини на друго, а информаторско усмјерење на осмо мјесто. Такво рангирање и не звучи неубједљиво кад се зна с каквим успјехом и амбицијама се ученици уписују на ова два усмјерења.

На слједеће питање: *Шта посебно чини овај предмет тешким?* — највише испитаника (48%) одлучило се за одговор: *обим градива*. Једино су информатори, у већини, истакли

да тежину чини „начин рада“. Тај податак указује на присуство критичког односа ученика према настави језика за ово усмјерење.

Питање: *Који дио предмета вам је интересантнији, језик или књижевност?* — пратио је одговор од 54% да је то: књижевност. Овакав одговор се могао унапријед предвидјети. Додуше он је очекиван у још већем проценту у корист књижевности, па је питање и унесено у упитник као нека врста контроле објективности одговора. И сва усмјерења су у томе сагласна.

На четврто питање: *При усменом изражавању у чему највише осјећате несигурност?* — такође је већина у сва четири усмјерења (51%) одговорила: у прецизности исказа, што ће рећи у јасности реченице. Ако знамо да нам ученици „пате“ од дугих реченица, онда овакав одговор има своју реалну позадину. Акцентат је навело 16%, а падеже 15% као своју несигурност у говору, што и није мали проценат.

А на питање: *Шта је ваша слабија страна у писменом изражавању?* — највећи број се изјаснио (41%) за одговор: композиција састава. То је у исто вријеме и одговор туристичког и машинског усмјерења, док су информаторско и педагошко усмјерење истакли да им је слабија страна, вјеровали или не, — „рукопис“. Можда и сама природа усмјерења које су изабрали за свој позив повлачи за собом уочавање естетске стране рукописа као посебне вриједности којом они, ето, нијесу задовољни, а ни ми.

Интересантно је било шесто питање: *Осим професора српскохрватског језика, ко вам указује на правилност говора?* Јединствен одговор сва четири усмјерења, за који се изјаснило 57%, гласи: неки професори. А није мали број ни оних који кажу: нико (26%). Оставимо овај одговор без коментара за интимно размишљање.

Једно од необичних, могло би се рећи, јеретичких питања је ово: *Гријеше ли у говору професори?* И овдје су сва усмјерења јединствена у одговору. Са високим процентом од 62% рекли су: неки гријеше. Такво мишљење ученика се не може оспорити. Међутим, вриједно је пажње мишљење испитаника из информаторског усмјерења који кажу то исто, али у знатно већем проценту. Они са (76%) стоје иза тог мишљења. Међутим, 15% сматра да многи професори гријеше у говору.

На осмо питање: *Јесу ли сви уџбеници написани јасним стилем и разумљивим језиком?* — незнатна већина (35%) определијелила се за одговор: неки јесу. Али машинци су у већини за одговор: јесу, а педагози имају супротно мишљење: нијесу. Ипак, мишљење процентуалне већине да само неки јесу, довољно упозорава на овај проблем.

На сљедеће питање: *Шта највише утиче на правилност вашег говора?* — већина (41%) изјаснила се за одговор да је то:

школа — језик професора, док остали чиниоци: кућа — језик родитеља, чаршија — језик средине и гласила — језик ТВ и радија процентуално имају скоро подједнак утицај на њихов говор, али ипак мањи од школе.

На питање: *Колико поклањате пажње правилном сопственом говору?* — доминира одговор: пуно. Тако мисли 51%. Чини се да су педагози били искренији од других усмјерења изјаснивши се за одговор: *недовољно*.

Сљедеће питање: *Ко вам је узор правилног књижевног говора?* — тражило је двоструки одговор: узор у школи и ван школе. У школи су им узор професори српскохрватског језика. Тако сматра 77% ученика свих усмјерења, али је повелик постотак и оних који немају узора. Таквих је 21%. А ван школе 43% изјашњених кажу да су им узор родитељи, а 33% немају никога за узор. Интересантно је поменути да је 10% истакло спикере ТВ и радија као узор правилног говора.

На дванаесто питање: *Шта бисте поручили друговима — ученицима о његовању лијепог говора?* — највише их се изјаснило (31%) за поруку „*читати, читати*“, затим слиједи порука: *његовати правилан говор* (30%), а није мали број ни оних који немају шта да поруче (24%). Има и оних који мисле да је довољно само добро учити (10%) итд.

А на посљедње питање: *Шта бисте радо мијењали у настави српскохрватског језика?* — дата је широка лепеза одговора, чак је изражено 13 жеља. Ипак је највећи проценат (53%) одговорио: *ништа*. У овом тренутку великих и наглих промјена то дјелује умирујуће. На друго мјесто по броју изјашњења долази одговор да би смањили обим градива (18%). Затим долазе мишљења: *мијењати начин рада* (8%), *мијењати професоре* (4%), *повећати број часова* (4%), *пуно тога мијењати* (3%), *мијењати све* (3%), *избацили сувишно градиво* (2%), *смањити број пјесника* (1%), *увести филмску умјетност* (1%), и *укинути српскохрватски језик* (1%).

Одговори на поједина питања су мање-више разноврсни. Та дисперзија изражава својеврсну лепезу мишљења испитаника, стога ни најчешће одговоре није могуће узети као априорна одређења. Тим прије што је обухваћен релативно мали број и усмјерења и самих испитаника. Али све ово може бити полазни индикатор за размишљања о овим проблемима, иако су, више узгред, коментарисани само најчешћи одговори на свако питање.

Смисао овог кратког саопштења и није толико у покушају одговора на постављено питање, колико у жељи да се подстакну слична, али још осмишљенија и организованија истраживања у језику и око језика, како у школи, тако и ван школе.

Брига о језику треба да буде општа, а не само професионално одређених посленика. А језик у овом тренутку, без сваке сумње, завређује пажњу ширег круга стручњака, и теоретичара и практичара и сваког његовог корисника.

Ljubomir Radović

Titograd

SERBO-CROATIAN AS A SUBJECT AND REALITY AT SCHOOL

Summary

Man's knowledge is increasing rapidly. Its transferring to young generations is made through school in an organized and systematic way. This is largely aided by some extracurricular factors.

Language as a means of communication and a teaching subject has a special place and importance both at school and out of it. Thus it is very important to consider all the factors influencing its acquisition and enriching the young peoples' knowledge about the language.

A special attention has been given to the time (dimension) needed to acquire and know the language phenomenon in different periods, i. e. from the very birth to the full age colliding with the end of the secondary education. Some positive and negative language influences of a family, school, environment, the means of public information have been mentioned without any concrete analyses of such an action. The attention has been drawn to it in order to make a better organization and direction of all the factors to achieve as better and quicker effects of learning and enriching the language expression as possible.

Within this scope, a trial of investigating the opinion of the final stage pupils of some directions on the language at school and out of it has been made. The results have been summed, in general, with partial reference to some orientations, while figures mainly indicate the answers given by most of the examinees.